

Conclusion. *An effective supervisor of an institution is one who uses leadership skills to influence the opinions and behaviour of subordinates to achieve organizational goals. At the same time, the practical realization of the professional skills of the heads of educational institutions has the greatest socio-economic effect, provided that the head and the leader are one person. The authors therefore consider that the development of a model for the training of modern leaders is a promising area for further research.*

Key words: *educational management, leadership, types of leadership, leader, leadership traits, leadership skills, leadership potential.*

References

1. Shkilniak M. M., Ovsianiuk-Berdadina O. F., Krysko Zh. L., Demkiv I. O. (2017). *Menedzhment [Management]*. Navchalnyi posibnyk. Ternopil: Krok. [in Ukrainian].
2. Kremen V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]*. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
3. Marmaza, O. I. (2017). *Menedzhment osvitnoi orhanizatsii [Management of educational organization]*. Kharkiv: TOV «Shhedrasadyba». [in Ukrainian].
4. Khrykov, E. M. (2006). *Upravlinnianavchalnym zakladom [Management of educational institution]*. Kyiv: Znannja. [in Ukrainian].
5. Klochko A. O. (2020). Liderstvo yak innovatsiinyi styl upravlinniamenedzhera osvitnoi orhanizatsii [Leadership as an innovative management style of an educational organization manager]. *Vchenizapysky TNU imeni V.I. Vernadskogo - Scientific notes of TNU named after V.I. Vernadsky*, 31 (70), 3. URL: https://www.researchgate.net/publication/349937331_LEADERSHIP_As_An_Innovative_Management_Style_Of_An_Educational_Organization_Manager. [in Ukrainian].
6. Adyze, Y. (2012). *Razvitiye liderov: kak ponyat svoj stil upravleniya i effektivno obshchatsya s nositelyami inyykh stiley [Leader development: how to understand your management style and communicate effectively with carriers of different styles]*. Trans. with English 3rd ed. Moskva: AlpynaPablysher. [in Russian].
7. Key, K. (2012). The learning leader. How to focus school improvement for better results (by Douglas B. Reeves): *Executive Book Summary*. URL: <https://www.keithdwalker.ca/s/Learning-LeaderReevesEBS.pdf>.
8. Cook, J. (2014). Sustainable school leadership: The teachers' perspective. *International Journal of Educational Leadership*, 9 (1), 1-17. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1024112.pdf>.
9. Miliatieva V. R. (Ed.). (2021). *Osvitnii liderstvo: vid teorii do praktyky [Educational leadership: from theory to practice]*. Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka [Elektronne vydannia]. Kyiv ; Kryvyi Rih : Vyd. R. A. Kozlov. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659> [in Ukrainian].
10. Nikolaenko, S. M. (2019). *Kerivnyk zakladu osvity (orhanizatsiino-pedahohichni ta pravovi osnovy upravlinskoj diialnosti) [Head of an educational institution (organizational-pedagogical and legal bases of administrative activity)]*. (2nd ed.). Kyiv: NUBiP Ukrainy. [in Ukrainian].
11. Kryzhko V. V. (Ed.). (2020). *Menedzhment v osviti [Management in education]*. Kyiv: Osvita Ukrainy. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 28.11.2021 р.

УДК 316.4:371.21-376

DOI: 10.31376/2410-0897-2021-3-47-225-235

ІНКЛЮЗИВНА КУЛЬТУРА ЯК ПРОВІДНИЙ АСПЕКТ УПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Сінельніков Сергій Олегович

аспірант кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: senya33-2-31@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-7959-3176

У статті розглянуто проблему створення й формування інклюзивного освітнього середовища та інклюзивної культури для всіх учасників освітнього процесу в контексті сучасної школи в теоретико-практичних аспектах. Розглянуто теоретичні поняття інклюзивного освітнього середовища та інклюзивної культури в освітніх закладах. Матеріали статті дозволяють зробити висновок про своєчасність й доцільність вивчення, інтегрування закордонного досвіду щодо формування інклюзивної культури та залучення до цінностей інклюзії, які потрібно враховувати для забезпечення освітнього процесу з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзії.

Ключові слова: інтеграція, інклюзія, соціальна інклюзія, інклюзивна освіта, культура, інклюзивна культура, освітні заклади, діти з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми. Одним з актуальних напрямів розвитку сучасного суспільства є інклюзія (від *англ. inclusion* – включення), що позначає таке включення дітей, яке враховує їх особливі потреби, сприяє розвитку цих дітей та розкриттю їхніх потенційних можливостей.

Інклюзія – це складне завдання й виклик демократичного суспільства. В освітньому середовищі відповідне питання стало предметом багатьох дебатів та розбіжностей, основною метою яких стало вирішення проблеми високого рівня дискримінації та нерівності в освітньому середовищі, наявних у більшості світових освітніх систем. Однак спільним знаменником інклюзивної освіти повинно бути скорочення соціальної ізоляції дітей з особливими потребами.

Процес освітньої інклюзії пов'язаний з безперешкодним доступом, активною участю та врахуванням потреб, можливостей, досягнень усіх учнів з особливими освітніми потребами. Він містить перетворення культури, політики та практичної діяльності освітніх закладів для задоволення різноманітних освітніх потреб усіх учнів без винятку.

Доступ до законної, якісної освіти для всіх дітей, незважаючи на їхні освітні потреби та можливості – це зобов'язання для країн, які ратифікували Саламанську Декларацію та виступили з ініціативою щодо реалізації інклюзивної освіти [11]. Однією із передумов формування, розвитку й упровадження інклюзивної освіти є формування інклюзивної культури в освітньому середовищі. Інклюзивна культура – це новий запит сучасності та вимога сучасного суспільства.

Актуальність і значущість вищезгадуваного питання спонукає до детального вивчення сутності та значення поняття інклюзивної культури як провідного аспекту впровадження інклюзивної освіти в освітнє середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд наукових доробок вітчизняних й закордонних учених переконливо вказує, що зараз особлива увага звертається вивченню дослідного аспекту інклюзивної освіти. Дослідження інклюзивної культури освітньої організації розглядали такі науковці, як С. Альохіна, М. Колокольцев, Є. Попова, А. Сиротюк та ін.

Питання становлення і розвитку інклюзивної освіти в міжнародному науковому просторі розглядаються в контексті ідей суспільного блага і соціальної рівності (П. Бурдьє), теорії систем (В. Бронфенбреннер), соціальної депривації (М. Браун, Н. Менджі). У роботах Д. Гарнера, А. Дайсона, М. Кінг-Сирса, П. Мітлера, Д. Леско, М. Уїлла представлена характеристика інклюзивної освітньої моделі.

Міжнародний досвід упровадження інклюзивної освітньої моделі систематизований у працях Д. Бішоп, Х. Вули, М. Дарсі, М. Емітейдж, Г. Зіглер, Д. Камерон, Д. Кларка, Н. Клетга, Б. Крауф, Д. Попойнта, Д. Річлера, М. Фореста, Д. Фрайз, Г. Хайки та ін.

У дослідженнях закордонних та українських учених чітко показані окремі аспекти розвитку інклюзивної освіти та інклюзивної культури в міжнародному і вітчизняному контекстах. Однак цілісний аналіз процесу інтегрування в Україні інклюзивної освітньої моделі залишається маловивченим, що є індикатором для більш глибокого вивчення інклюзивного середовища і розробл методів популяризації та впровадження інклюзивної освіти в освітню практику.

Важливість питання інклюзивної культури як компонента впровадження інклюзивної освіти у сучасне освітнє середовище підтверджується законодавчим актом, ратифікований Україною (2009), що є міжнародним документом у галузі забезпечення прав дітей відповідно до світових стандартів освіти, соціального захисту й охорони здоров'я. Насамперед це стосується статті 24 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права людей з інвалідністю, у якій визначено обов'язок держави щодо реалізації інклюзивної моделі освіти, тобто створення такого предметно-просторового спеціального середовища, яке б дало можливість усім дітям бути однаково рівними учасниками навчального процесу в єдиному освітньому просторі відповідно до їхніх особливостей, потреб і можливостей [5]. Важливим кроком для нашої держави було прийняття Президентом України (2017) Закону «Про внесення змін до Закону

України «Про освіту»» [3] щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг.

Проте цей науковий напрям дослідження не досить детально вивчений, що зумовлює вибір теми й актуальність цієї публікації.

Формулювання мети статті. Теоретичне обґрунтування інклюзивної культури як головного аспекту впровадження інклюзивної освіти до сучасного освітнього середовища шляхом виявлення змісту понять: «інклюзія», «інклюзивна освіта», «культура», «інклюзивна культура» й значення функціонування відповідних процесів у сучасних освітніх закладах в умовах інклюзії.

Виклад основного матеріалу. Інклюзія стала загальним поняттям у різних галузях розвитку особистості: охорона здоров'я, освіта, професійне спрямування, дозвілля, міжнародні відносини, комунікації тощо. Звернемося до особливостей поняття соціальної інклюзії.

Соціальна інклюзія є результатом переходу суспільства до соціальної політики, спрямованої на закріплення соціальної рівності тих груп населення, які перебувають у складному становищі. До відповідних груп населення належать діти з особливими потребами. Соціальна інклюзія таких дітей спонукає до процесу змін у різних сферах їхньої життєдіяльності: соціальній, економічній, політичній, культурній та досягнення рівня життя й добробуту відповідно до стандартів якості життя [9].

Важливе значення має дотримання основ соціальної інклюзії в розробленні державних стратегій у сфері освіти, охорони здоров'я, будівництва, економіки тощо. Потрібно наголосити, що освіта в житті дітей з особливими освітніми потребами відіграє провідну роль. Залучення дітей в інклюзивний освітній простір України є одним із напрямів державної політики, що відображено в «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» та підтримано в низці законодавчо-нормативних документів [7]. Забезпечення отримання дітьми освіти в умовах інклюзії допомагає їм позбутися відчуття соціальної ізоляції, адаптуватися до типових життєвих соціальних ситуацій, сприяє прийняттю та визнанню дітей з церебральним паралічем повноцінними членами суспільства [9; 2].

Розглянемо більш детально сутність поняття «інклюзивна освіта». Коли йдеться про зміст поняття інклюзивної освіти, то він асоціюється зі спеціальною освітою або обмеженими можливостями особистості. Цей факт переважав протягом багатьох років, що стало основою багатьох негативних стереотипів стосовно людей з особливими освітніми потребами. Негативні стереотипи відповідної проблематики були засновані на основі медичної моделі із патологічним поглядом на відмінності, в першу чергу, на когнітивні аспекти. Тому особи з особливими освітніми потребами розглядалися як неповноцінні, тобто існувала статична концепція природи індивідуальних відмінностей, що призвело до їх сегрегації в спеціальних закладах освіти [6].

Відтоді й до сьогоднішнього дня принципи нормалізації, інтеграції та інклюзії є важливими напрямками щодо обговорення питань з захисту, пропозицій й визначення необхідних дій реалізації відповідних заходів. Головною метою відповідних принципів є рівність усіх людей незалежно від раси, віросповідання, економічного становища, інвалідності або будь-яких інших відмінностей, однакові соціальні, освітні, медичні, трудові та політичні права.

Джерела процесу інклюзії можна знайти у русі за інтеграцію шкіл та ініціативи Regular Education Initiative в США, які критикували неефективність спеціальної освіти та виступали за те, щоб усі без винятку учні були зараховані в одні й ті ж школи та отримували ефективну освіту, що і дало початок освітній інтеграції. Таким чином, інтеграція як ідеологічний принцип мала на увазі прогрес як у концепції людей, так і у філософії, що стоїть за нею.

З іншого боку, напрям, який був заснований на медико-психологічній моделі, у якій вважалося, що люди з особливими освітніми потребами мають деякі недоліки, які потрібно реабілітувати або усунути. Тому виникає необхідність урахувати соціальні аспекти й адаптувати освітні програми в класі, що, своєю чергою, породжує дискримінацію та сегрегацію.

Побудовані освітні процеси були спрямовані на додаток або підтримку навчання дітей з особливими освітніми потребами. Для цього педагогам допомагали інші фахівці, які займалися з цими дітьми, і в більшості випадків учні повинні були залишати звичайний клас, щоб піти в інклюзивний. Тому підходи та заходи несли переважно підтримувальний чи коригувальний зміст. Ці практики також створили середовище дезінтеграції та відчуження, що свідчить про неповноцінність й неспроможність особистості дитини.

Аналізуючи відповідну дискримінацію та сегрегацію, можна припустити, що при такому підході до інтеграції осіб з особливими освітніми потребами вони самі повинні адаптуватися до шкільного середовища. І як наслідок, відповідальність за все, що відбуватиметься, буде лягати саме на нього, що у цьому випадку знімає відповідальність з освітнього закладу й уряду за досягнення або невдачі.

Відповідальність школи та, зокрема, вчителів, полягає в проведенні реформ, адаптації навчальних планів і розробленні спеціальних програм для врахування відмінностей, може бути виконано не в усіх випадках (відсутність належної професійної підготовки у вчительського колективу, підтримки з боку освітнього закладу, ресурсів для проведення відповідних адаптаційних дій, активної підтримки батьків, великий обсяг зобов'язань тощо).

Філософія інклюзії виступає за ефективну освіту для всіх, ґрунтуючись на ідеї, що заклади повинні задовольняти потреби всіх учнів незалежно від їхніх особистих, психологічних або соціальних особливостей. Вона має на увазі інше бачення освіти, засноване на різноманітності, а не на однорідності й де акцент робиться на розвитку освітньої системи, яка цінує, поважає відмінності, збагачуючи процеси викладання та навчання [4].

У своїх дослідженнях Тоні Бут розглядає інклюзію в рамках трьох взаємопов'язаних аспектів або трьох головних площин, що відображають найбільш важливі напрями розвитку інклюзії – створення інклюзивної культури, розвиток інклюзивної політики та впровадження інклюзивної практики (див. рис. 1).

Рис.1. Три аспекти розвитку інклюзії

На думку вченого, ці площини задають вектори мислення, спрямованого на реформування шкіл не лише з погляду інклюзії, а й у більш широкому значенні.

Усі три площини дуже важливі для розвитку інклюзії у школі. У будь-якому плані реформ та змін, які проводяться в школі, необхідно приділяти увагу всім трьом напрямкам. Однак аспект «створення інклюзивної культури» був навмисно поміщений в основу трикутника. Уваги, яка приділяється потенційному позитивному чи негативному впливу шкільної культури на характер та динаміку освітніх реформ, зовсім недостатньо. Шкільна культура якраз і є основою проведення реформ та змін. Розвиток загальних інклюзивних цінностей та установок співпраці може привести до змін в інших аспектах [12].

Саме інклюзивна культура, яка формується у закладах освіти, змінює політику та практику в галузі освіти та навчання, вона може бути активно підтримана новими співробітниками та учнями школи і є базисом для розвитку інклюзивної освіти (див. рис. 2).

Рис. 2. Напрями розвитку інклюзивної освіти

В інклюзії об'єктом інновацій є не дитина, а система освіти, школа, суспільство в цілому. Відповідно, прогрес розвитку учнів залежить не тільки від їх особистих якостей, а й від того, які можливості та підтримку вони отримують. Підтвердженням позитивної й успішної співпраці можуть бути:

- забезпечення матеріальними ресурсами,
- толерантність у викладанні,
- професійна підготовка вчителів,
- наявність командної роботи,
- позитивне ставлення всього персоналу,
- активна співпраця з боку батьків та ін.

Досить ґрунтовні результати наукових досліджень щодо особливостей реалізації теоретико-методологічної бази функціонування інклюзивної освіти в Україні представлено в роботах В. Засенко, Л. Коваль, Л. Міщик, А. Колупаєвої, І. Малишевської, О. Таранченко, А. Федоренко та ін.

З аналізу науково-методичної літератури можна виділити сім спільних елементів, які включені у визначення інклюзії та можуть виступати у якості асоційованих вимірювань поняття «інклюзивна освіта»:

1. Інклюзія – це процес, це вміння жити з відмінностями у розвитку та навчання як отримувати відповідні уроки з життєвих обставин.

2. Інклюзія пов'язана з виявленням і усуненням перешкод для навчання, тому вона містить збір, порівняння та оцінку інформації з широкого спектра ресурсів з метою планування поліпшень на практиці.

3. Інклюзія означає присутність, участь і досягнення всіх учнів. Присутність належить до місця навчання дітей; участь – до якості досвіду, який вони отримують під час навчання в школі, а успішність – до результатів з навчання за навчальною програмою.

4. Інклюзія передбачає особливу увагу до тих груп учнів, які можуть піддаватися ризику маргіналізації, виключення або несприятливого положення [6].

Виходячи з вищевикладеного та огляду науково-методичної літератури, у статті ми можемо припустити, що освітня інклюзія – це процес, у якому беруть участь усі учні, вчителі,

адміністрація, батьки, а також навколишня спільнота. Цей процес спрямований на усунення виключення дітей з особливими освітніми потребами із соціального середовища й надання ефективної і якісної освіти всім учням за допомогою змін або реструктуризації в школах з питань соціальної політики, суспільних відносин, загальнолюдських цінностей і практичних дій.

Концепція інклюзивної освіти вимагає розглядати неоднорідність учнів як унормовану групову ситуацію. Це вимагає від учителів відповідного планування уроків, а в більшості випадків навіть вимагає адаптації й модифікації освітнього закладу для забезпечення підтримки у питаннях матеріально-людських ресурсів. Проте передусім потрібно змінити ставлення до загальної концепції освіти та, зокрема, до недискримінації та невиключення будь-якого учня зі шкільного середовища.

Філософія інклюзії становить нову культурну логіку з точки зору прав людини, тому вона охоплює все суспільство і не може обмежуватися виключно освітнім середовищем, бо вона повинна охоплювати соціально-трудова сферу та галузі, в яких людина розвивається.

Інклюзивна освіта є непростим завданням, оскільки воно кидає виклик багатьом освітнім практикам і вимагає глибоких змін у використанні вже наявних традиційних ресурсів. Поставлене завдання можна здійснити тільки у тому випадку, якщо на всіх рівнях і між усіма учасниками освітнього процесу будуть створені широкі й міцні зв'язки співпраці, взаємодопомоги та підтримки. Такі зв'язки повинні бути багаторівневими та різнобічними. Для реалізації цієї задачі можемо запропонувати деякі поради.

1. По-перше, необхідно перейти до такої моделі школи, яка призведе до створення справжньої освітньої спільноти, відкритої для участі всіх, що прагне до досягнення загальних цілей.

2. По-друге, якщо запропонувати вчителям першими використовувати стратегії співробітництва і взаємної підтримки, то спільнота стане сильнішою й сприйнятливішою до інновацій та змін.

3. По-третє, у міру того, як вчителі будуть співпрацювати, міцнішими ставатимуть зв'язки.

4. По-четверте, важливим аспектом є співпраця між різними спільнотами, де вони можуть допомагати одне одному ресурсами, знаннями, досвідом тощо [1].

Для того, щоб інтегрувати ці зв'язки, важливо враховувати, що існують необхідні інклюзивні цінності, які повинні бути наявні або можуть бути сформовані протягом усього процесу (рівність, права, участь, навчання, спільнота, повага, довіра, а також такі якості, як співчуття, чесність). Ці цінності тісно пов'язані з особистою, шкільною культурою і тому вважаються основними для будь-якого просування до інклюзивної освіти.

Багато вчених поділяють ідею про необхідність зміни розуміння відносин не тільки в освітньому закладі, але й в соціальному середовищі для зміцнення внутрішнього і зовнішнього співробітництва, тим самим зміцнюючи зв'язки між закладом та спільнотою.

Культура є одним з основних і найбільш першочергових аспектів, що потребують вирішення, оскільки без змін у ставленні до неї будь-які подальші зміни в соціальній політиці, практиці можуть виявитися марними. Надалі розглянемо сутність різних концепцій культури, зокрема інклюзивної культури, і її зв'язку з інклюзивною освітою.

Одним з ключових елементів освітньої інклюзії є культура. Цей термін, настільки розмовний й звичний для деяких, був джерелом суперечок і плутанини щодо його визначення, оскільки він охоплює різні відносини, види діяльності та учасників; однак він має фундаментальне значення, коли мова йде про інклюзію в цілому, особливо про освітню інклюзію, яка є предметом нашої уваги.

Похідним поняттям інклюзивної культури є термін «культура», який у філософському енциклопедичному словнику тлумачиться як (від лат. cultura – обробіток – виховання, освіта, розвиток, шанування), історично певний рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений у типах і формах організації життя і діяльності людей, у їхніх взаєминах, а також у створюваних ними матеріальних і духовних цінностях [6].

Таким чином, поняття культури розуміється як набір правил, символів, переконань і

цінностей, прийнятий усіма членами команди, які забезпечують необхідну згуртованість для гармонійної роботи з досягнення загальних цілей. Згадуючи шкільне середовище, культура належить до розвитку інклюзивних цінностей, прийнятих всіма співробітниками школи, учнями, членами шкільної ради та батьками, де враховуються інтереси кожного.

Ці концепції не виключають одна одну, а скоріше можуть доповнювати, оскільки перша чітко визначає аспекти, які необхідно враховувати для визначення культури, а друга визначає дійових осіб у шкільному середовищі.

Таким чином, якщо говорити про інклюзивну шкільну культуру, то під нею можна розуміти набір правил, символів, переконань та цінностей, який приймається персоналом освітнього закладу, учнями й батьками, які забезпечують необхідну згуртованість шкільної спільноти для злагодженої роботи по досягненню загальних цілей.

Шкільна культура може бути визначена шляхом детального спостереження за тим, що відбувається в освітньому закладі, спілкуванням з учителями, практичної роботи у класі, досвіду учнів, очікувань й труднощів батьків, а також спостереження за рівнями управління, організації та лідерства.

З іншого боку, відзначають, що норми, ідеї та цінності можуть проявлятися у двох вимірах: абстрактний вимір належить до концептуальних засад, таким як цінності та ідеології, які поділяють люди, і конкретний вимір, який пов'язаний з об'єктивними продуктами, такими як навчальна програма, мова та обладнання.

Незалежно від того, яку класифікацію ми хочемо взяти для вивчення культури, важливо підкреслити, що культура впливає на міжособистісні й групові відносини, тим самим дозволяючи розвивати співпрацю та участь всіх, тобто вона діє як посередник між індивідуальними знаннями й знаннями організації. Вона також впливає на управління школою та адміністрацією, оскільки залежно від інтересів і філософії школи вона буде визначати спосіб управління освітнім закладом та виділення йому ресурсів. Також вона визначає відсутність дискримінації людей та прийняття відмінностей між співробітниками, учнями та батьками.

Отже, культура може сприяти просуванню та впровадженню цінностей і цілей, що містяться в міжнародній освітній політиці, а також створювати інструменти для їх досягнення і впровадження.

Варто підкреслити такий аспект: культура не статична, вона швидше динамічна, вона змінюється і підживлюється всіма її учасниками. Таким чином, можна стверджувати, що дії, переконання і цінності всіх надають різноспрямований вплив на кожного, створюючи комунікаційні зв'язки, які можуть впливати один на одного і, отже, змінюватися.

У випадку інклюзивної освіти культура вважається однією з фундаментальних складових і, отже, повинна бути визначена та опрацьована в першу чергу будь-якою школою, яка зацікавлена в тому, щоб вважати себе інклюзивною [1]. Школа повинна розглядатися як соціальна структура, яка реагує на характеристики різних контекстів, з яких складається. Освітній заклад повинен відповідати на загальну соціальну потребу в наданні освітніх послуг всім учням, які його запитують, у середовищі, де переважають організаційні, виховні та управлінські практики, які підтримують, співпрацюють й поважають різноманітність, формуючи нову шкільну культуру, де взаємодія і співпраця підкреслюють атмосферу прийняття іншого, поважаючи особливості кожного.

У різних дослідженнях робилися спроби визначити тип культури, яку мають деякі освітні заклади, які вважаються інклюзивними, щоб визначити потрібний комплекс дій. Зокрема, в дослідженні Т. Booth аналізувалася ефективність шкільних заходів за сприяння інклюзії та участі учнів в культурі, навчальній програмі та спільнотах їхніх шкіл.

Результати показали, що існують емпіричні дані про взаємозв'язок між діями школи та участю всіх учнів. У цілому висновки полягали в тому, що в закладах, що характеризувалися інклюзивною культурою, дорослі погоджувалися з цінностями поваги до відмінностей дітей та бажанням надати всім учням можливості для повноцінного навчання. Також вони поділяли спільну думку щодо високого рівня співпраці та спільного вирішення проблем; форм

організації та реалізації практичних дій викладання. Керівництво закладів освіти виявляло прихильне ставлення до цінностей інклюзивної освіти, заохочувало людей до участі в провідних ролях, а також підтримувало добрі відносини з батьками та місцевими спільнотами [12].

Науковець рекомендує, що для інклюзивної школи необхідно створити консенсус навколо інклюзивних цінностей у всьому шкільному середовищі; вони пропонують, щоб директори обиралися й навчалися відповідно до інклюзивних цінностей та їх здатності керувати на всіх ланках; щоб державна політика підтримувала заклади освіти та їх керівництво. Він згадує деякі загальні принципи організації школи та практики викладання, рекомендуючи усунути бар'єри в навчанні між різними групами учнів та персоналу; демонтувати ізольовані програми, послуги та спеціалізації; розробити педагогічні підходи, що дозволяють учням вчитися разом; встановити відносини з батьками та суспільством на основі інклюзивних цінностей [12].

Одне з останніх досліджень інклюзивної культури стосується сприйняття цієї теми академічною спільнотою за участю студентів, батьків і викладачів. Результати показали подібність між ними щодо культури, але розбіжності у ставленні практики, що свідчить про те, що, незважаючи на сприйняття існування інклюзивної культури, батьки дітей з обмеженими можливостями визнають, що на практиці дії, що приносять користь їхнім дітям, не здійснюються [4].

У результаті теоретичного аналізу ми можемо констатувати факт неоднозначного трактування поняття «інклюзивна культура». Серед різних трактувань можна виділити такі: інклюзивна культура – це:

- особлива філософія, згідно з якою цінності, знання про інклюзивну освіту і відповідальність прийняті та розділені між всіма учасниками цього процесу;
- частина загальної культури закладу освіти, спрямована на забезпечення підтримки спільних цінностей інклюзії, високий рівень якої сприяє підвищенню ефективності процесу інклюзії в цілому;
- унікальний мікроклімат довіри, який сприяє розвитку взаємозалежних відносин учня, сім'ї та освітнього закладу, що дозволяють уникнути конфліктних ситуацій і завдати потенційної шкоди кожному учаснику процесу;
- особлива інклюзивна атмосфера, в якій упроваджуються модифікації, адаптовані до потреб певного освітнього закладу та органічно вплетені в його загальну структуру, що надає педагогам можливість отримання різноманітної підтримки як з боку адміністрації, так і з боку інших учителів, що дозволяє знизити ризик виникнення більшості розбіжностей;
- фундаментальна основа для створення культури інклюзивного суспільства, в якому різноманіття потреб вітається, підтримується, акумулюється суспільством, забезпечуючи можливість досягнення високих результатів відповідно до цілей інклюзивної освіти та забезпечуючи збереження, прийняття, співпрацю і стимулювання безперервного вдосконалення педагогічної спільноти та суспільства в цілому [5, с. 73–74].

На підставі перерахованих вище дефініцій поняття «інклюзивна культура», її можна розглядати як у широкому, так і у вузькому сенсах.

У визначенні структури інклюзивної культури як багатопланового феномену дослідники пропонують використовувати модель айсберга, яка передбачає видимі елементи, які легко побачити й визначити («надводна частина айсберга»), і ту частину, яка визначає поведінку людини в системі інклюзивної освіти: неусвідомлювані правила поведінки, соціальні норми, цінності та їх ієрархію, норми невербальної комунікації та ін. («підводна частина айсберга»).

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що для прояву інклюзії в освіті необхідно розробити системи та методики, які б відповідали різноманіттю суспільних відносин, в яких цінуються всі люди незалежно від особливостей розвитку особистості. Також визнається, що в кожній школі інклюзія може виявлятися по-різному, тому культура в кожній з них буде особливою, і виникає потреба впроваджувати інклюзивні цінності, які будуть

сприйматися всією соціальною спільнотою.

Інклюзивна шкільна культура повинна підтримуватися і поширюватися кожен день у повсякденному житті серед усіх членів шкільного середовища, завдяки чому можуть відбуватися зміни переліку переконань і цінностей.

Інклюзивна культура повинна стати орієнтиром для всіх освітніх можливостей, які були створені та будуть створені, щоб задовольнити індивідуальні відмінності в навчанні всіх дітей з особливими освітніми потребами. Для цього потрібно змінити ставлення й взаємини між усіма учасниками процесу: директором, учителями, учнями, батьками та суспільством у цілому, що приведе до зміцнення зв'язків і співпраці між ними, формування всебічної підтримки, які поступово приведуть до істинної інклюзії.

Отже, процес інклюзивної освіти є шляхом, який кожна країна повинна пройти відповідно до своїх потреб й можливостей. Зміни не можуть бути швидкими та радикальними, особливо в тих країнах, де не затверджене право на освіту для всіх осіб незалежно від їхніх особливостей фізичного, психічного та соціального розвитку.

Список використаної літератури

1. Броварська О. А. Філософські аспекти інклюзивної освіти. *Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації*: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (ХІСТ Університету «Україна», 2013). Хмельницький, 2013. С. 27–30.
2. Єгорова К. Г. Формування готовності майбутніх соціальних працівників до соціальної реабілітації дітей молодшого шкільного віку з дитячим церебральним паралічем: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Глухів, 2020. 332 с.
3. Закон України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг від 06.09.2018 № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19#Text> (дата звернення: 17.09.2021).
4. Концепція розвитку інклюзивного навчання від 01.10.2010 № 912. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0912290-10#Text>. (дата звернення: 21.09.2021).
5. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 06.07.2016 № 9833/0/14-16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 20.09.2021).
6. Панченко О. Л. Социологическая модель процесса реализации инклюзивного образования. *Вестник «ТИСБИ»*. 2015. № 1. С. 96–102.
7. Пасічник А. В., Мойсєєва Є. Г., Фролов В. А., Дроздова Г. А. Патологічна фізіологія. Запалення і метаболічні порушення: метод. посіб. Київ, 2011.
8. Руководящие принципы политики в области инклюзивного образования. ЮНЕСКО. 2009. URL: http://www.eduportal44.ru/koiro/dostupnay_sreda/DocLib1/%D0%AE%D0%BD%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%20%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D1%8B%20%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F.pdf (дата звернення: 20.09.2021).
9. Стандарти громадсько активної школи: соціальна інклюзія: навчально-методичний посібник / Ю. М. Найда, Л. М. Ткаченко; за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ, 2014. 68 с.
10. Сигал Н. Г. Инклюзия как вектор гуманизации образования и общества: зарубежный опыт. *Вопросы педагогики и психологии: теория и практика*: сборник материалов международной научной конференции (Россия, г. Москва, 26–28 июня 2014 г.) / под ред. проф. В. И. Писаренко. Киров: МЦНИП, 2014. С. 73–79.
11. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами від 10.06.1994, ED-94/WS/18. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text (дата звернення: 10.09.2021).
12. T. Booth. *Keeping the Future Alive: putting inclusive values into action*: VI Jornadas Científicas de Investigación sobre Personas con Discapacidad: University Institute for Community Integration (INICO), Salamanca, March 15-17, 2006.

INCLUSIVE CULTURE AS THE MAIN ASPECT OF THE INTEGRATION OF INCLUSIVE EDUCATION TO THE MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Sinelnikov Serhii

Postgraduate Student at the Department of Pedagogy, Psychology, Social Work and Management
Oleksandr Dovhzenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. Access to quality education with equal conditions and learning opportunities for all is a commitment that countries have made through the Education for All initiative (UNESCO, 2009). Inclusive education is a key aspect that can help governments meet this commitment, so it is important to have a clear definition and related aspects.

Purpose. *The purpose of the article is to provide an introduction to inclusive education, focusing on one of the characteristics that need to be taken into account for a school to be inclusive: culture. The first part focuses on inclusion, the second on culture, presents some recent research on the subject, and concludes with some comments on the importance of inclusion and an inclusive culture.*

Methods. *The study used the method of analysing research papers on aspects of the organisation of inclusive education. The aim was to identify a set of shaping tools to achieve the prevalence of sufficient and high levels for building professional competences of specialists working in inclusion. Improving psychological knowledge about the organisation and management of inclusive learning environments.*

Results. *A theoretical understanding of inclusive culture as a central aspect of the implementation of inclusive education in modern educational settings is defined, by identifying the meaning of the concepts: «inclusion», «inclusive education», «culture», «inclusive culture» and the importance of the functioning of relevant processes in modern educational institutions under conditions of inclusion.*

Originality. *The feasibility of exploring, analysis and implementation of inclusive cultural values in the modern education system. Methodologies for the developing inclusive culture in the educational environment are identified and analysed. Conclusions are drawn on the timeliness and appropriateness of studying inclusion and inclusive culture.*

Conclusion. *Based on the above, it can be argued that in order to manifest inclusion in education, systems and scripts need to be developed with respond to diversity and value all people; it is also recognised that inclusion may manifest differently in each school and therefore the culture in each school will be different, and inclusive values which are defined by the entire teaching community need to be implemented.*

It is also clear that an inclusive school culture is affirmed and transmitted every day in the classroom and regularly in the everyday life of all members of the school community, and that through this a change in a set of beliefs and values can be achieved.

An inclusive culture should be a backdrop for all the educational opportunities that have been and will be created to meet the needs of children and young people. Educational opportunities are designed and created to meet the individual learning differences of all learners. It is believed that this requires changes in the attitudes and relationships between all those involved: leaders, teachers, learners, parents and the wider community, leading to greater communication and co-operation between them, building support networks that will gradually lead to genuine inclusion. Communication and co-operation between them, building support networks that will gradually lead to genuine inclusion. It is clear that the move towards inclusion in education implies a process whereby each country has to go through a process that is appropriate to its capacities. It is recognised that change cannot be rapid and radical, particularly in countries where the economy, politics and culture do not affirm the right to education for all, or where the economy is so weak that it has other priorities, such as health and education, have other priorities, such as health and nutrition.

Key words: *integration, inclusion, social inclusion, inclusive education, culture, inclusive culture, educational institutions, children with special educational needs.*

References

1. Brovarska O. A. Filosofski aspekty inkluzivnoi osvity [Philosophical aspects of inclusive education]. *Socio-pedagogical work in educational institutions of inclusive orientation : coll. of scientific papers VIII All-Ukrainian scientific-practical conf.* (pp. 27–30). 2013, Khmelnytsky, Ukraine: HIST University of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Iegorova K. H. (2020). Formuvannia hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do sotsialnoi reabilitatsii ditei molodshoho shkilnogo viku z dytiachym tserebralnym paralichem [Formation of readiness of future social workers for social rehabilitation of children of primary school age with cerebral palsy]. (*Candidate's thesis*). Hlukhiv. [in Ukrainian].
3. *Pro osvitu shchodo osoblyvosti dostupnosa osob z osoblyvymy osvitnimy potrebamy do osvitnikh posluh* ["On Education" on the peculiarities of access of persons with special educational needs to educational services] (Law of Ukraine). №43. (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19#Text> [in Ukrainian].
4. *Pro zatverdzhennia Kontseptsii rozvytku inkluzivnogo navchannia* [About approval of the Concept of development of inclusive training]. (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine) №912. (2010). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0912290-10#Text>. [in Ukrainian].

5. *Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu* [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. №9833/0/14-16. (2016). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian].
6. Panchenko O. L. (2015). Sotsiologicheskaya model' protsessa realizatsii inkluzivnogo obrazovaniya [Sociological model of the implementation of inclusive education]. *Vestnik «TISBI» - Bulletin "TISBI"*, (1), 96-102. [in Russian].
7. Pasichnyk A. V., Moiseieva Ye. H., Frolov V. A., Drozdova H. A. (2011). *Patolohichna fiziologhiia. Zapalennia i metabolichni porushennia* [Pathological physiology. Inflammation and metabolic disorders]. Kyiv. [in Ukrainian].
8. *Rukovodyashchie printsipy politiki v oblasti inkluzivnogo obrazovaniya*. UNESCO, (2009). URL: http://www.eduportal44.ru/koiro/dostupnay_sreda/DocLib1/%D0%AE%D0%BD%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%20%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D1%8B%20%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F.pdf [in Russian].
9. Naida Yu. M., Tkachenko L. M. (2014). *Standarty hromadsko-aktyvnoi shkoly: sotsialna inkluziia* [Standarty hromadsko-aktyvnoi shkoly: sotsialna inkluziia]. Danylenko L. I. (Ed.) Kyiv. [in Ukrainian].
10. Sigal N. G. Inkluziya kak vektor gumanizatsii obrazovaniya i obshchestva: zarubezhnyi opyt [Inclusion as a vector of humanization of education and society: foreign experience]. *Questions of pedagogy and psychology: theory and practice: collection of materials of the International scientific conference*. (pp. 73–79). June 26–28, 2014, Moscow, Russia. [in Russian].
11. *Salamanska deklaratsiia ta ramky dii shchodo osviti osib z osoblyvymy osvithnimy potrebamy* [Salamanca Declaration and Framework for Action on the Education of Persons with Special Educational Needs]. ED-94/WS/18. (1994). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text
12. T. Booth. (2006). *Keeping the Future Alive: putting inclusive values into action*. VI Jornadas Científicas de Investigación sobre Personas con Discapacidad: University Institute for Community Integration (INICO), Salamanca.

Отримано редакцією 28.11.2021 р.

УДК37.014.3(480)"1950/2010":342.52

DOI: 10.31376/2410-0897-2021-3-47-235-243

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФІНЛЯНДСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1950-2010-ТІ РР.)

Косенчук Юлія Геннадіївна

аспірантка

Київський університет імені Бориса Грінченка

e-mail: y.kosenchuk.asp@kubg.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-8069-7375

У статті на основі аналізу законодавчого регулювання модернізації фінської шкільної освіти з'ясовано, що впродовж XIX–XX століть у Фінляндській Республіці відбувалися зміни в шкільній системі освіти із застосуванням стратегічних підходів. Історіографічний пошук показав, що фінська освітня політика є динамічною та гнучкою. За результатами аналізу нормативно-правових джерел (законів, указів, програм різних років) обґрунтовано та висвітлено особливості законодавчого регулювання здійснення успішного реформування шкільної освіти у Фінляндській Республіці (1950–2010-ті рр.). Розкриті та проаналізовані провідні ідеї, які були зумовлені змінами в законодавстві, а саме: встановлення рівневої шкільної освіти та підвищення її якості, забезпечення прав на безкоштовну освіту, охарактеризовано вплив законодавчого регулювання якісних змін системи шкільної освіти у Фінляндській Республіці (1950–2010-ті рр.).

Ключові слова: реформа, модернізація, шкільна освіта, законодавче регулювання, Фінляндська Республіка.

Постановка проблеми. Висока якість фінської шкільної освіти є провідним показником та фундаментом якісних змін у реформуванні освіти. Громадяни Фінляндської Республіки дотримуються думки, що вони мають право отримати якісну освіту, яка допоможе реалізувати себе в майбутньому. Це переконання дозволило Фінляндії трансформуватися у найбагатшу країну світу після 104 років незалежності. Фіни навчились приймати реалії та ризикувати, маючи доступні можливості. Дипломатія, співпраця, вирішення проблем та пошук консенсусу стали ознаками сучасної фінської культури. Усі ці чинники відіграють важливу роль у побудові освітньої системи, яка привернула загальну увагу завдяки рівномірному розподілу викладання та навчання по всій країні. Сміливі рішення дозволили Фінляндській Республіці розробити унікальну систему освіти, за допомогою якої кожен громадянин Фінляндської Республіки може вчитися та розвиватися впродовж усього свого життя.

Нині в Україні відбуваються кардинальні зміни та трансформації в освіті, які